

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Переглянути у форматі pdf

М. І. Крупка, О. Б. Баран
ОЦІНКА ОБСЯГІВ ТА ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

№ 11, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 336.71

*М. І. Крупка,
д. е. н., професор, професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредитку,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
О. Б. Баран,
аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

ОЦІНКА ОБСЯГІВ ТА ЯКОСТІ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКІВ УКРАЇНИ

*М. І. Крупка,
Doctor of Economics, professor of department of finance, money turnover and credit,
National Ivan Franko University of Lviv
О. В. Баран,
post-graduate student, National Ivan Franko University of Lviv*

THE ASSESSMENT OF VOLUME AND QUALITY OF LOANS PORTFOLIO OF BANKS OF UKRAINE

Стаття присвячена питанням ефективності кредитування в Україні. Авторми розглянуто причини виникнення проблемної заборгованості, оцінено обсяги проблемних кредитів та резервів за кредитними операціям, сформованих в банківській системі України за період 2008-2014 років. Виявлено негативну тенденцію щодо скорочення обсягів кредитування національної економіки в результаті скорочення частки повернення раніше виданих кредитів в конкурентному економічному середовищі. Особливу увагу приділено способом мінімізації рівня ризикованості кредитно портфелю банків України. Представлено результати досліджень міжнародних рейтингових агентств "Moody's", "Standard & Poor's" і "Fitch Ratings" щодо рівня проблемних кредитів. Виявлено фактори, що призводять до розбіжностей в оцінці проблемної заборгованості в банківській системі України та запропоновано заходи для вирішення цього дисбалансу.

The article is devoted to the problem of lending efficiency in Ukraine. The reasons of non-performing in credit market of Ukraine are considered. The volume of non-performing loans and bank reserves for possible losses on credit transactions, formed in the Ukrainian banking system during the period 2008–2014, are estimated. Negative lending decline tendency in national economy was identified as a result of rise in non-performing loans in the competitive economic environment. The main attention is paid to the ways of risk minimization of loans portfolio of banks of Ukraine. The results of research of non-performing loans ratio in Ukraine made by international ratio agency "Moody's", "Standard & Poor's" i "Fitch Ratings" are presented. The factors that lead the differences in non-performing loans assessment in Ukrainian banking system are determined and measures to solve such imbalances are proposed.

Ключові слова: *аналіз, банки, проблемна заборгованість, кредитний портфель, кредитний ризик, ринкова економіка.*

Key words: *analysis, banks, non-performing loans, loans portfolio, credit risk, market economy.*

Постановка проблеми. Ризиковість проведення операцій є невід'ємною складовою банківської діяльності з часів її виникнення, адже уникнути ризику повністю неможливо, оскільки прибутковість в такому випадку прямуватиме до нуля. На сьогодні банки часто стикаються із позичальниками, які неспроможні повернути кредит. Погіршення економічної ситуації в Україні, інфляційні процеси та девальвація національної валюти виявили тенденцію до зростання обсягів проблемної заборгованості вітчизняних банків. Високий обсяг проблемних кредитів у загальній структурі банківських активів є причиною збитковості банківської системи України. У зв'язку з цим виникає необхідність застосовувати методи управління проблемною заборгованістю задля мінімізації її негативного впливу на діяльність банків, оскільки проблемні кредити не тільки несуть за собою фінансові втрати, а також погіршують імідж вітчизняних банківських установ.

Експерти зазначають, що наслідки кризи боргів можуть виявитися руйнівними для національної економіки країни, адже підвищується ризик ліквідності банківської системи, посилюється реальна загроза масового вилучення коштів вкладниками з накопичувальних банківських рахунків, звільнення висококваліфікованих співробітників, що задіяні у функціонуванні системи.

На жаль, такі події негативно впливають на соціально-економічний розвиток країни, адже істотно знижуються можливості кредитування реального сектору вітчизняної економіки. Високий рівень проблемності виданих кредитів спричинив утворення спектру ризиків: банки не кредитують підприємства реального сектору, тому що у потенційних позичальників поганий фінансовий стан, тобто є значні кредитні ризики, а підприємства мають важкий фінансовий стан, зокрема через те, що позбавлені доступу до кредитних ресурсів [1, с. 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість питань управління кредитними ризиками та проблемними активами банків в ринковій економіці отримало відображення у низці праць вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків. Зокрема, значний вклад у розкриття цієї проблеми зробили: О. Барановський, В. Гесць, О. Дзюблук, Е. Кейд, О. Лаврушин, В. Міщенко, Е. Морсман, Л. Примостка, П. Роуз та інші вчені.

Постановка завдання. Проте, необхідно зазначити, що питання управління проблемними активами вітчизняних банків ще не вирішені повною мірою і проблема поліпшення якості кредитного портфелю банків, нині залишається актуальною й потребує подальших досліджень, оскільки значна кількість наданих позик не повертається своєчасно, що гальмує подальшу кредитну підтримку банками розвитку реального сектору національної економіки й негативно позначається на темпах і масштабах суспільного виробництва.

Виклад основного матеріалу. Водночас погіршення якості кредитних портфелів українських банків пов'язане із зростанням проблемної заборгованості за кредитами. Остання, у свою чергу, була сформована як під впливом макроекономічних чинників, так і в результаті відсутності ефективних систем ризик-менеджменту в українських банківських установах.

Для детальнішого дослідження передумов, що спровокували негативну тенденцію в діяльності банківських установ України, необхідно визначити зовнішні (макроекономічні) та внутрішньобанківські причини зростання обсягів проблемних кредитів. Важливо зауважити, що комерційні банки не мають безпосереднього впливу на зовнішні фактори, а лише пристосовуються до змін економічного середовища.

Серед макроекономічних факторів доцільно виділити: загальний фінансово-економічний стан країни і регіону, в якому банк здійснює свою діяльність; рівень захисту економічних інтересів банківської системи і кожного окремо взятого банку, що передбачений законодавством країни; діючу податкову систему і рівень оподаткування; та інші, зокрема непрогнозовані економічні кризи, дефолти платажів за зобов'язаннями держави, тощо.

Іншою проблемою є внутрішні чинники виникнення проблемної заборгованості, що пов'язані з діяльністю самого банку:

- неповага чи недостовірна інформація про позичальника; недостатньо продумана та розроблена кредитна політика банку;
- неякісна оцінка кредитоспроможності позичальника;
- недостатній рівень контролю за позичальником після видачі кредиту.

Важливо зазначити, що зростання частки проблемних позик у кредитному портфелі українських банків призводить до збільшення непрацюючих активів та скорочує можливості кредитування національної економіки в умовах конкурентного середовища. Платоспроможні підприємства, відчуваючи гостру потребу у залученні додаткових фінансових ресурсів, зважаючи на негативну тенденцію в економіці, що складається внаслідок кредитування збиткового бізнесу, змушені скорочувати обсяги виробництва або шукати можливості співпраці з іноземними фінансовими установами для залучення необхідних ресурсів.

Досліджуючи вітчизняний ринок кредитування розглянемо структуру банківських установ. Так, станом на 01.08.2015 року в Україні банківську ліцензію на здійснення операцій мають 126 комерційних банків, один з яких має ліцензію санаційного банку. За останні вісім років кількість банківських установ, що мають банківську ліцензію скоротилась на 7,5%. З реєстру було виключено 49 установ, відкрито нових установ – 33 (табл.1).

Таблиця 1.
Динаміка кількості діючих в Україні банків, 2007-2014 рр.

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість банків у Державному реєстрі (на кінець періоду)	198	198	197	194	198	176	182	182
Виключено з Державного реєстру банків за рік	1	7	6	6	0	26	2	2
Кількість банків, які мають банківську ліцензію (на кінець періоду)	175	184	182	176	176	175	179	162
Кількість банків, що знаходиться у стадії ліквідації	19	13	14	18	21	22	19	24

Джерело: Складено автором на основі даних НБУ.

Однак, за досліджуваній період у структурі банківського сектора відбулися досить вагомі зміни у кредитному портфелі: окреслилася тенденція щодо збільшення обсягів протермінованості позичкової заборгованості за кредитами установ банківської системи України, яка зберігається досі, тоді як обсяги кредитних вкладень часто коливаються (табл. 2).

Таблиця 2.
Динаміка кредитного портфеля і резерву під кредитні ризики банків в Україні (2008-2014 рр.)

Назва показника	На початок року						
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Кредитний портфель:	485507	792244	747348	755030	825320	815327	911402
а) млн. грн.							
б) у % до попереднього періоду	180,2	163,2	94,3	101,1	109,3	98,8	111,7
Резерв за кредитними операціями:	18477	44502	99238	112965	118041	132105	122404
а) млн. грн.							
б) у % до кредитного портфеля	3,8	5,6	13,2	16,2	14,7	16,2	13,4
в) у % до попереднього періоду	150,1	240,9	223,0	113,8	104,5	111,9	92,65

Джерело: Складено за даними офіційного сайту НБУ: www.bank.gov.ua

Темпи зростання резервів під кредитні операції банків значно перевищували приріст їх кредитних вкладень упродовж 2007 – 2008 років, за підсумками 2009 р. зафіксовано зменшення кредитного портфелю банків на 5,7%, тоді як резерв під кредитні ризики зріс більш як у 2,3 раза, що свідчить про суттєве погіршення стану кредитного портфеля банків за рівнем ризику.

Більшість науковців та аналітиків ситуацію, що склалась на вітчизняному ринку кредитування пояснюють наслідками фінансової кризи 2008 – 2011 рр. З цим важко сперечатись, але на нашу думку, світова фінансова криза лише посилила глибокі негативні тенденції на вітчизняному ринку кредитування, а першопричиною стрімкого погіршення виконання кредитних угод стало нехтування з боку банків основними принципами управління кредитним ризиком з одночасним надто швидким нарощуванням кредитного портфелю.

В умовах світової фінансової кризи 2008 – 2010 рр. суттєво послабилась стійкість банківського сектора України. Зниження платоспроможності багатьох вітчизняних підприємств-позичальників призвели до зростання частки проблемних кредитів у структурі кредитних портфелів (табл. 3).

Таблиця 3.
Показники кредитного портфеля та проблемної заборгованості банківської системи в Україні протягом 2007-2015 рр.

Роки	Кредитний портфель, млн. грн.	Темп приросту кредитного портфеля, %	Проблемні кредити, млн. грн.	Темп приросту проблемних кредитів, %	Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі, %
01.01.2007	269688	72,45	4456	31,87	1,65
01.01.2008	485507	79,97	6357	42,66	1,31
01.01.2009	792244	63,23	18015	183,39	2,27
01.01.2010	747348	-5,67	69935	288,20	9,30
01.01.2011	755030	1,03	84851	21,33	11,24
01.01.2012	825320	9,31	79292	-6,55	9,61
01.01.2013	815327	-1,21	72520	-1,09	8,89
01.01.2014	911402	11,78	70178	-3,23	7,7
01.01.2015	1006358	10,41	135858	93,59	13,5

Джерело: Складено за даними офіційного сайту НБУ: www.bank.gov.ua

Як видно з даних табл. 3., до 2008 року простежується стійка тенденція до зниження частки проблемних позик у кредитному портфелі і на початок 2008 року проблемні кредити становили всього 1,31% від загального обсягу кредитного портфеля українських банків, а в абсолютному вираженні це складало 6357 млн. грн. Проте фінансова криза 2008 року призвела до зростання проблемної заборгованості. Частка проблемних кредитів у сукупному обсязі наданих українськими банками позик зростала у продовж 2008 – 2010 років.

Так, якщо на 01.01.2009 року питома вага проблемних позик у кредитному портфелі вітчизняних банків становила 2,27%, то на 01.01.2011 року вже 11,24%, тобто зросла на 8,97%. В абсолютному вираженні обсяг проблемних кредитів банківської системи України збільшився за 2008 – 2014 роки на 129501 млн. грн. або в 21 раз.

Збільшення частки проблемної заборгованості кредитного портфеля банківської установи безпосередньо впливає на результати її діяльності. З метою глибшого розуміння цього впливу проаналізуємо дохідність банківської діяльності у 2007-2014 роках (показники чистого прибутку та процентної маржі, табл.4). За результатами діяльності у 2014 році банківська система задекларувала збитки 53 млрд. грн., що свідчить про помилки менеджменту та нездатність реагувати на виклики зовнішнього середовища.

Таблиця 4.
Аналіз дохідності банківської системи України, 2007-2014 рр., млн. грн.

Рік	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Прибуток/Збиток, млн. грн	6620	7304	-38450	-13027	-7708	4899	1436	-52966
Чиста процентна маржа, %	5,0	5,3	6,2	5,8	5,3	4,5	4,1	3,2

Джерело: Складено за даними офіційного сайту НБУ: www.bank.gov.ua

За даними НБУ, станом на 01.04.2015 сукупні резерви під знецінення позик 148 банків, які мають банківську ліцензію на здійснення операцій, становили 298,48 млрд. грн., або 32 % щодо самої заборгованості за кредитами, що свідчить про збереження низької якості кредитного портфеля банківської системи України в умовах сьогоднішнього дня.

Світовий досвід продемонстрував, що ситуація, яка склалася в Україні є нетиповою. У більшості країн світу фінансово-кредитні установи активно реформують власні системи ризик-менеджменту, що дає змогу не допустити нарощування проблемної заборгованості, а також забезпечує підприємства необхідними кредитними ресурсами за прийнятною ціною [10, с. 417].

Слід зазначити, що дані рейтингових агентств, як світових, так і національних щодо оцінювання рівня проблемних кредитів істотно відрізняються від офіційної статистики НБУ і визначаються в межах від 20% до 50% [6,2,5,8]. Такі розбіжності у показниках зумовлені різними методичними підходами, наприклад НБУ не враховує реструктуровані і пролонговані кредити, які також є проблемними [7, с. 38].

Результати оцінювання рівня проблемних кредитів представлені у дослідженнях таких міжнародних рейтингових агентств, як "Moody's", "Standart & Poor's" і "Fitch Ratings" (рис. 2.5). Серед національних агентств можна виділити «Кредит-Рейтинг» та Асоціацію учасників колекторського бізнесу в Україні (АУКБ). Так, за даними агентства "Moody's" частка проблемних кредитів у 2014 році становила 35% від загального обсягу кредитного портфеля банків [7]. За інформацією агентства "Fitch Ratings" частка проблемних кредитів у вітчизняній банківській системі коливається в межах від 40 до 45% від загальної суми кредитів [4].

За оцінками Асоціації учасників колекторського бізнесу в Україні нині частка проблемних кредитів у загальному обсязі виданих в Україні позик сягає 20-30%. За підрахунками агентства «Кредит-Рейтинг» за останній рік частка простроченої заборгованості за кредитами зменшилася з 36 до 30% у портфелі юридичних осіб та з 50 до 40% у портфелі фізичних осіб [8].

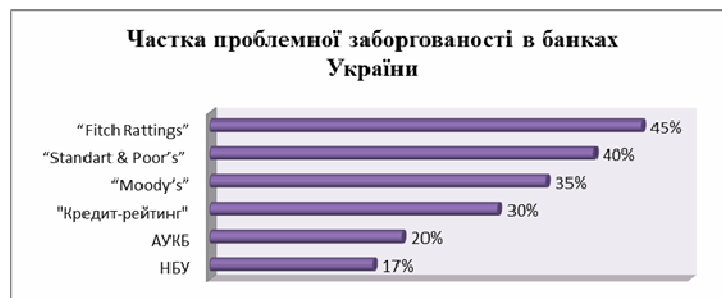

Рис. 1. Оцінка рівня проблемних кредитів в банківській системі України НБУ, вітчизняними та міжнародними рейтинговими агентствами.

Джерело: Побудовано автором на основі даних [4; 10]

Відмінності в оцінках зумовлені різними методичними підходами, наприклад "Fitch Ratings" робить висновки на основі даних управлінської звітності банків, які рейтингує (тобто з урахуванням у тому числі і напівконфіденційної інформації), а НБУ користується тільки офіційною статистикою банків, яку вони йому надають [3].

На жаль, світові рейтингові агентства лише фрагментарно подають інформацію щодо розрахунків окремих показників якості активів (наприклад, частки знецінених кредитів у кредитному портфелі банку, частки резервів для покриття знецінених кредитів у кредитному портфелі банку, частки списань та кредитів та ін.) і не розкривають повністю своїх методик оцінювання рівня проблемної заборгованості.

Щодо методики оцінювання рівня проблемних кредитів АУКБ в Україні то ця інформація є також закритою для звичайних користувачів банківських послуг. Агентство «Кредит-Рейтинг» у пул непрацюючих активів пропонує включати повні суми заборгованості за кредитними договорами з порушенням графіків платежів (за відсотками або основною сумою), а саме: прострочену та реструктуровану заборгованість з поганою якістю обслуговування. Отримана таким чином сума потім зіставляється із загальною сумою досліджуваного кредитного портфеля, і виводиться відсоток непрацюючих активів. Додатково агентство аналізує структуру непрацюючої заборгованості за категоріями кредитів і видів забезпечення, а також розраховує співвідношення між сумою непрацюючих активів і сумою простроченої заборгованості за даними балансу [8].

На наш погляд, недоліками зазначеної методики є те, що необхідно отримати інформацію безпосередньо від банку про суму реструктурованої заборгованості з поганою якістю обслуговування, оскільки такі дані не відображає офіційна звітність банку, що ускладнює оцінювання для звичайних споживачів банківських послуг. Загальним недоліком усіх рейтингових агентств є те, що вони надають інформацію тільки про рівень проблемних кредитів, а не активів у цілому. Види негативно класифікованих активів (тобто проблемних) подані в Положенні НБУ про застосування НБУ заходів впливу за порушення банківського законодавства [9].

На сьогодні серед недоліків методики оцінювання НБУ рівня проблемних кредитів зазначимо такі:

- банки не завжди формують резерви в обсязі повної суми, щоб уникнути формування додаткових резервів або списання кредитів, однак йдуть на компроміси з позичальниками та викривляють, таким чином, реальну статистику;

- НБУ не надає інформацію щодо класифікації кредитного портфеля за ступенем ризику у розрізі позичальників, у зв'язку з чим неможливо оцінити рівень проблемної заборгованості за кредитами юридичних і фізичних осіб. Ці дані можна отримати лише на основі річних звітів банків;

- НБУ не публікує звітність установ банківської системи з розбивкою за строками існування простроченої заборгованості. Крім того, на рахунках простроченої заборгованості відображається сума тільки з тих траншів, термін погашення за якими вже настав.

Для отримання своєчасної, повної та достовірної інформації про обсяги проблемної заборгованості на кредитному ринку України з метою зниження ризиків та втрат для банків пропонуємо:

- НБУ надавати дані щодо рівня проблемних кредитів за окремими банками, а не лише загальну суму простроченої заборгованості, що спростить оцінку ступеня проблемності активів окремого банку;

- внести зміни у статистику регулятора та враховувати значну кількість реструктурованих і пролонгованих кредитів, які також є проблемними, а також розробити методику розрахунку потенційної та реальної проблемної заборгованості.

Висновки. Причини виникнення проблемних кредитів у банківській системі України поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори є некерованими для банку і пов'язані як із середовищем його функціонування, так і з діяльністю позичальника. Внутрішні фактори є керованими і зумовлені, передусім, незадовільною організацією кредитної роботи в банку та помилками співробітників кредитних підрозділів. Вважаємо, що ситуація, яка склалась у банківській системі України з приводу якості кредитного портфелю зумовлена недостатністю уваги щодо фінансової інформації та відсутності стандартизованих вимог до банків в частині формування резервів за кредитними операціями. Достовірність оцінювання НБУ реального стану проблемних кредитів викликає сумніви, адже під час дослідження нами були виявлені розбіжності в оцінках рівня проблемності кредитів, що зумовлює необхідність удосконалення методики оцінювання рівня проблемних активів загалом та кредитів зокрема. Офіційні дані про резерви під кредити не відображають повною мірою якість банківських кредитних портфелів, оскільки менеджменту банків невігодно визнавати існування проблемної заборгованості, оскільки згідно з нормативами НБУ, вона повинна покриватися адекватними резервами.

Список використаних джерел.

1. Акімова Г. Санітари фінансового лісу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/orgarc/-/2/0/951/239805>.
2. Банки в Україні погано скорочують проблемні кредити [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news>.
3. Барановський О. Проблемні банки: виявлення й лікування / Барановський О. // Вісник НБУ, 2009. – №11. – С. 18–31
4. Висока частка проблемних кредитів в активах банків збережеться ще кілька років – експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/07/19/305649>.
5. Выговская Л. Проблемные активы украинских банков [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://tristar.com.ua/2/art/problemnye>.
6. Канель П. Обзор украинского рынка пролених активов в контексте развития профессиональных участников [Електронний ресурс] / П. Канель, А. Олейников. – Режим доступу: <http://www.inventure.com.ua>.
7. Колісник М. Проблеми та перспективи функціонування бюро кредитних історій України / М. Колісник, О. Кобилицька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.2. – С. 208 – 219.
8. Мустафаева Д. Тенденции и перспективы развития рынка проблемных активов банков Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credit-rating.ua/gi/events/press-releases/13120>.
9. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0382-00>.
10. Фурсова В. Удосконалення методики оцінювання рівня проблемних активів комерційного банку / В. Фурсова // Банківська справа. – 2013. – № 5. – С.38 – 57.

References.

1. Akimova, H. "Sanitary finansovoho lisu", [Online], available at: <http://news.finance.ua/ua/orgarc/-/2/0/951/239805>.
2. "Banky v Ukraini pohano skorochuiut problemni kredyty", [Online], available at: <http://www.epravda.com.ua/news>.
3. Baranovskiy, O. (2009), "Problemni banky: vyivlennia y likuvannia", *Visnyk NBU*, vol.11, pp. 18–31
4. "Vysoka chastka problemnykh kredytiv v aktyvakh bankiv zberezhetsia shche kilka rokiv – eksperty", [Online], available at: <http://news.finance.ua/ua/~1/0/all/2013/07/19/305649>.
5. Vygovskaja, L. "Problemnye aktivy ukrainskih bankov", [Online], available at: <http://tristar.com.ua/2/art/problemnye>.
6. Kanel', P. and Olejnikov, A. "Obzor ukrainskogo rynku prolennykh aktivov v kontekste razvitija professional'nyh uchastnikov", [Online], available at: <http://www.inventure.com.ua>.
7. Kolisnyk, M. and Kobyletska, O. (2009), "Problemy ta perspektyvy funktsionuvannia biuro kredytnykh istorii Ukrainy", *Naukovi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 19.2, pp. 208 – 219.
8. Mustafaeva, D. "Tendencii i perspektyvy razvitija rynku problemnykh aktivov bankov Ukrainy", [Online], available at: <http://www.credit-rating.ua/gi/events/press-releases/13120>.
9. National Bank of Ukraine, "Polozhennia pro zastosuvannia Natsionalnym bankom Ukrainy zakhodiv vplyvu za porushennia bankivskoho zakonodavstva", [Online], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0382-00>.
10. Fursova, V. (2013), "Udoskonalennia metodyky otsiniuvannia rivnia problemnykh aktyviv komertsiihnoho banku", *Bankivska sprava*, vol. 5, p.38 – 57.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2015 р.

